

ساختار وجودی انسان

از منظر

عقل

www.ketab.ir

سرشناسه	: اخوت، احمد رضا، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: ساختار وجودی انسان از منظر عقل/نویسندگان احمد رضا اخوت، هانی چیت چیان.
مشخصات نشر	: تهران: نشر قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۶۱۴ ص.: جدول، نمودار.
فروست	: ... مجموعه کتب «بنیادی» حوزه «انسان».
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۹-۰۰۰-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: عقل و ایمان
موضوع	: Faith and reason :
موضوع	: قرآن و عقل
موضوع	: Qur'an and reason :
موضوع	: انسان -- تکامل -- جنبه های قرآنی
موضوع	: Human evolution -- Qur'anic teaching :
شماره افزوده	: چیت چیان، هانی، ۱۳۴۲ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ س۲ ۳ الف/BP۲۲۵
رده بندی دینی	: ۲۹۷/۴۴۴
شماره کتابخانه ملی	: ۴۲۴۴۴۶۰

ساختار وجودی انسان از منظر عقل

از مجموعه کتب بنیاد «حوزه انسان»

نویسنده : احمد رضا اخوت، هانی چیت چیان
ناشر : انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیه السلام
شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه
چاپ : اول ۱۳۹۶
قیمت : ۲۴۰,۰۰۰ ریال

انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت

انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت
تهران، بلوار کشاورز، خیابان ۱۶ آذر، پلاک ۲۵

تلفن : ۰۲۱-۸۸۳۹۰۵۷۰

سامانه پیامکی زمان جهت ثبت و ارسال سفارشات : ۳۰۰۴۹۸۸۴۹

۱۵	 مقدمه
۲۳	 فائده
۳۹	 فصل اول : هستی
۴۱	 ۱. فهم انسان از «هست»
۴۲	 ۲. «هست» یکتا
۴۳	 ۳. تجلی «هست»
۴۴	 ۱-۳. نیاز و رافع نیاز
۴۵	 ۲-۳. تقدیر و انزال
۴۶	 ۳-۳. محدودیت ها اساس شکل گیری هستی
۴۷	 ۴. مراتب هستی
۴۸	 ۱-۴. اولین مخلوق
۵۳	 ۲-۴. مجردات و ملائکه
۵۵	 ۳-۴. موجودات دیگر
۵۶	 ۵. عقل و مراتب هستی
۵۶	 ۱-۵. عقل واسطه تجلی «هست» در مراتب هستی

۵۷	۵-۲. ولایت عقل در هستی
۵۹	۵-۳. عقل، چشم «هست» بین هستی
۵۹	۶. سیر در مراتب هستی
۶۰	۶-۱. سیر انسان در مراتب هستی
۶۳	۶-۲. عقل و سیر در مراتب هستی
۶۴	۷. بروز عقل در مراتب هستی
۶۹	فصل دوم: انسان و عقل
۷۱	۱. هستی انسان
۷۲	۲. هستی نفس
۷۳	۱-۱. مراتب نفس
۷۹	۱-۲. مراتب نفس
۸۵	۳. هستی دلربا
۸۷	۱-۳. هستی روح
۹۰	۲-۲. روح و عقل
۹۲	۳-۳. مراتب بهره‌مندی از روح
۱۰۲	۴. هستی طبیعت
۱۰۶	۱-۴. حاکمیت طبیعت
۱۰۷	۲-۴. تثبیت حاکمیت طبیعت
۱۰۸	۵. هستی رشد در انسان
۱۰۹	۶. مراتب رشد انسان
۱۱۶	۷. دوره‌های رشد انسان
۱۱۷	۱-۷. دوره سیادت
۱۲۰	۲-۷. دوره عبودیت
۱۲۴	۳-۷. دوره وزارت
۱۲۵	۸. رشد اجتماعی انسان
۱۲۶	۱-۸. مراتب رشد اجتماعی
۱۳۱	۲-۸. دوره‌های رشد اجتماعی
۱۳۲	۹. بروز تکوینی نیاز در همه ابعاد وجودی انسان

فصل سوم : شکوفایی عقل	۱۳۹
۱. مولفه های عقل	۱۴۷
۱-۱. مولفه های درونی یا فردی	۱۴۷
۱-۲. مولفه های بیرونی یا اجتماعی	۱۵۳
۲. بروزات عقل	۱۵۵
۲-۱. بروزات فردی عقل	۱۵۵
۲-۲. بروزات فردی و اجتماعی عقل در ارتباط با یکدیگر	۱۵۶
۳. کارکردهای عقل	۱۵۹
۱. نتایج عقل	۱۵۹
۲-۳. آثار عقل	۱۶۰
۳-۳. کارکردهای عقل در ساختار وجودی انسان	۱۶۱
۳-۴. کارکردهای عقل و اجتماعی عقل	۱۶۱
۴. نشانه های عقل	۱۶۲
۴-۱. نشانه های فردی عقل	۱۶۳
۴-۲. نشانه های اجتماعی عقل	۱۶۴
۵. انواع بهره مندی از عقل	۱۶۷
۵-۱. عقل رعایت و عقل روایت	۱۶۷
۵-۲. عقل طبع و عقل تجربه	۱۶۸
۵-۳. خواست و طلب در عقل شکوفا شده	۱۶۸
فصل چهارم : ساختار عقل (اولوالالباب)	۱۷۷
۱. نیاز، اساس شناخت عقل	۱۸۰
۲. وجوه شناختی عقل	۱۸۰
۳-۱. شناخت حق	۱۸۴
۳-۲. شناخت وجه رب	۱۸۵
۳-۳. شناخت خیر	۱۸۵
۲. سیر شناختی عقل	۱۸۶
۳-۱. سیر ذکر اسم رب	۱۸۸
۳-۲. صفات نفس در سیر ساختار عقل	۱۹۵
۴. چگونگی ولایت عقل بر ساختار وجودی انسان	۱۹۷

۱۹۸	۴-۱. مهم‌ترین مؤلفه‌های ساختار وجودی
۲۰۲	۴-۲. ولایت عقل بر ساختار وجودی انسان
۲۰۳	۴-۳. جنود عقل در مدیریت ساختار وجودی انسان
۲۱۳	۵. مدل‌هایی برای ساختار ولایت عقل
۲۱۳	۵-۱. مدل نیاز و رافع نیاز
۲۱۶	۵-۲. مدل انسان
۲۱۹	۵-۳. مدل کشتی
۲۲۰	۵-۴. مدل طبیعت
۲۲۲	۵-۵. مدل جامعه
۲۲۳	۵-۶. مدل جامع
۲۲۵	منبع شناختی عقل
۲۲۵	۶-۱. کتاب
۲۲۶	۶-۲. حدیث رسول صلی الله علیه و اله و اهل بیت علیهم السلام
۲۳۵	فصل پنجم: ولایت عقل بر تفکر (ساختار بر سواد اولوالعین)
۲۳۷	۱. هستی تفکر
۲۴۰	۲. نسبت تفکر و عقل
۲۴۲	۳. تفکر در سیر ارجاع به عقل (سیر از موضوع تا به نعمت، آیه و حق)
۲۵۳	۴. تفکر بعد از تعقل (سیر از حقیقت تا حق و حکام)
۲۶۲	۵. ساختار عقل در هنگام مواجهه با تفکر
۲۶۴	مؤلفه اول، داشتن موضوع برای تفکر
۲۶۷	مؤلفه دوم، عبرت
۲۷۰	مؤلفه سوم، موعظه
۲۷۲	مؤلفه چهارم، بصیرت
۲۷۲	مؤلفه پنجم، خیرشناسی
۲۷۴	مؤلفه ششم، خیرگزینی
۲۷۵	۶. جاری شدن مؤلفه‌های ساختار عقل بر مراحل تفکر
۲۸۱	۷. دعا با محوریت دریافت خیر عاملی برای توجه به بی‌نیاز
۲۸۷	فصل ششم: ولایت عقل بر علم (ساختار وجودی اولوالعلم)
۲۸۹	۱. هستی علم

۲۹۲	۲. نسبت علم و عقل
۲۹۶	۳. علم مددکننده برای رجوع به عقل
۲۹۸	روش‌های دستیابی به علم رجوع‌دهنده به عقل
۳۰۹	۴. علم حاصل از تعقل
۳۱۰	۴-۱. ویژگی‌های علم حاصل از تعقل
۳۱۵	۴-۲. مراحل علم حاصل از تعقل
۳۲۴	۴-۳. نزول علم پس از رجوع به عقل
۳۲۹	۵. ساختار وجودی عقل در رویارویی علم
۳۳۰	۶. موازنه‌های ساختار وجودی عقل در رویارویی با علم
۳۵۱	۷. جاری شدن رافه‌های ولایت عقل بر محورهای علم
۳۵۳	۷-۱. مهارت‌هایی برای تقویت ولایت عقل بر علم
۳۵۶	۸. ویژگی‌های علم در عین شکوفایی عقل
۳۶۳	فصل هفتم: ولایت عقل بر فعل (ساختار وجودی اولوالعزم)
۳۶۵	۱. هستی فعل
۳۶۷	۲. نسبت فعل با عقل
۳۷۰	۳. محورهای فعل
۳۷۰	۳-۱. محورهای به وجود آورنده اقتضاء برای فعل
۳۷۲	۳-۱. محورهای فرآیندساز فعل
۳۷۴	۴. ساختار عقل در رویارویی با فعل
۳۷۶	۵. مولفه‌های ساختار عقل در رویارویی با فعل
۳۸۹	۶. جاری شدن مولفه‌های ساختار وجودی عقل بر محورهای علم
۳۹۳	۷. نمونه‌ای از مهارت‌های شکوفایی عقل در روایات
۳۹۴	تبزی در طلب (دعا)
۳۹۴	تبزی در اراده
۳۹۵	تبزی در قصد
۳۹۵	تبزی در نیت
۳۹۵	تبزی در توجه
۳۹۶	تبزی در شاکله
۴۰۶	۸. بروز فعل در پرتو عقل شکوفا شده

فصل هشتم: ولایت عقل بر عمل (ساختار وجودی اولوالایندی)	۴۱۱
۱. هستی عمل	۴۱۳
۲. نسبت عمل با عقل	۴۱۵
۳. محورهای عمل	۴۱۷
۱-۳. توان انجام کار	۴۱۹
۲-۳. فرآیند	۴۲۳
۳-۳. توجه به آثار و نتایج عمل	۴۲۸
۱. ساختار عقل در رویارویی با عمل	۴۳۰
۱-۴. مولفه های ساختار عقل برای ایجاد عمل صالح	۴۳۱
۱-۲. رُلفه های ساختار عقل برای تدبیر امور	۴۳۳
۵. جاری شدن مولفه های ساختار عقل در مواجهه با عمل	۴۳۴
۶. مهارت های جاری شدن مولفه های ساختار عقل و عمل	۴۳۷
۱-۶. مهارت های شکوفایی عقل با توجه به انجام عمل صالح	۴۳۷
۲-۶. مهارت های شکوفایی عقل با توجه به سرعت و تدبیر در امور	۴۴۱
۳-۶. نمونه ای از مهارت های شکوفایی عقل در مواجهه با عمل در روایات	۴۴۵
۷. بروز عمل در هنگام شکوفایی عقل	۴۴۹
فصل نهم: ساختار وجودی جامع عقل (ساختار وجودی اولوالامر و ...)	۴۵۱
۱. چگونگی ارتباط انسان با عالم مذکورات	۴۶۳
۲. هستی رسول	۴۶۷
۳. شکوفایی عقل در پرتو رسالت	۴۷۰
۴. بررسی ساختار وجودی رسول (اولوالامر)	۴۷۷
۵. تحلیل صفات رسول در مولفه های ساختار عقل	۴۸۱
۱-۵. زیارت جامعه کبیره بیان کننده جامع صفات رسول	۴۸۵
۲-۵. مدل های تحلیل ساختار رسول	۴۸۷
۳-۵. کاربردهای استفاده از ساختار	۴۹۴
۶. زیارت رسول آشنایی با ساختار جامع عقل	۴۹۶
فصل دهم: شکوفایی عقل در پرتو رسول و امام	۵۱۲
۱. عوامل شکوفایی عقل	۵۱۴
۱-۱. در ارتباط با خداوند و امام	۵۱۵

۵۱۶.....	۱-۲. در ارتباط با هستی
۵۲۱.....	۱-۳. در ارتباط با انسان
۵۴۶.....	۱-۴. در ارتباط با جامعه
۵۶۵.....	۲. آثار شکوفایی عقل
۵۶۶.....	۲-۱. در ارتباط با خداوند
۵۶۶.....	۲-۲. در ارتباط با هستی
۵۶۶.....	۲-۳. در ارتباط با انسان
۵۷۰.....	۲-۴. در ارتباط با جامعه
۵۷۲.....	۳. موازنه شکوفایی عقل
۵۷۲.....	۳-۱. در ارتباط با انسان
۵۷۶.....	۳-۲. در ارتباط با جامعه
۵۷۷.....	۴. تبعات و عواقب شکوفایی عقل
۵۷۷.....	۴-۱. در ارتباط با انسان
۵۷۷.....	۴-۲. در ارتباط با انسان
۵۷۸.....	۴-۳. در ارتباط با جامعه
۵۷۹.....	۵. دعا برای شکوفایی عقل
۵۸۱.....	خاتمه: رسول شکوفاکننده عقل
۵۹۱.....	منابع
۵۹۷.....	پنداره

سخن از عقل، تعقل، ولایت عقل، ساختار عقل سهل ممتنع است. زیرا آنقدر در معرض دید است و واضح، که نمی‌توان از آن چیز بزرگ آن آورد و آنقدر منزلت و شأن رفیعی دارد که نمی‌توان به فهم دقیقی از آن رسید. هر بار که با نگاه تأمل، علم و تحقیق به آن نظر افکند می‌شود، حیرت و تعجب از این مخلوق عظیم الهی بیشتر می‌شود. مخلوقی که مهم ترین سبب او عبد بودن و مطیع خالق بودن اوست.

رفعت مقام عقل آن چنان است که هر واقعه مهم و غیر مهمی در زندگی بر آن به طور مستقیم به حضور و ظهور او بستگی دارد. همه آبادانی‌ها و تکامل‌ها و پیشرفت‌ها در گرو شکوفایی اوست و هر نابودی و هلاکتی به واسطه فقدان حضور او می‌باشد. امیر همه خوبی‌هاست و جلودار و امام هر فتح و نصرتی است.

ساختار عقل در بررسی دقیق، چیزی جز نیاز و توجه به بی‌نیاز حقیقی نیست. بر اساس درک همین نیاز خالص است که عقل می‌تواند به اسماء الهی توجه نماید و سببیت را از آنها فهم کند و بر همین اساس است که می‌تواند حقیقت هر فعلی را تنها به یک فاعل واحد احد نسبت دهد.

عقل هست‌شناس هستی است، چشم بینایی که تنها به دیدن هست انس دارد و اگر در معرض شهود قرار گیرد شاهدی صادق است.

تنها به وسیله عقل است که می‌توان به نظام اسماء الحسنای الهی دست یافت. وجه خدا را هم تنها به واسطه عقل می‌توان شناسایی کرد. کسی که از عقل بی‌بهره است توان مشاهده حقیقت را ندارد و به تعبیر قرآن کرو کور و لال است و در پلیدی‌ها غوطه می‌خورد.

ارتباط ساختار عقل با ساختار همه خوبی‌ها یک پیام اساسی دارد و آن اینکه هر قدر این گوهر گرانقدر در انسان بیشتر شکوفا شود، قیام با جهت کمال نیز شکوفا می‌شود. حرکت انسان به سمت خوبی‌ها تنها و تنها از مسیر عقل می‌گذرد. بنا نناخته بودن و شکوفا نشدن آن خسارت‌های غیرقابل جبرانی برای فرد و جامعه به بار خواهد آورد.

ساختار عقل با ساختار رسالت هم‌تنی و ملائکه عظام ارتباطی ناگسستنی دارد. شکوفایی عقل به معنای انس با رسول و اینکه قرار گرفتن تحت ولایت ایشان است. وقتی از عقل سخن گفته می‌شود گویی سخن از رسول و رسالت، امام و امامت، توحید کاربردی و قرار گرفتن در ذیل ولایت است.

بذین ترتیب ویژگی‌های عقل در واقع ویژگی‌های رسول و نبی الهی است و اگر از ویژگی‌های رسول و امام نیز سخن گفته می‌شود در واقع ویژگی‌های عقل اشاره شده است.

عقل همان گوهر فطری انسان است. وقتی از عقل سخن گفتیم می‌شود گویی از فطرت ناب و خالص الهی که نفخه الهی است سخن گفته می‌شود.

وجه جالب و زیباست هماهنگی هستی در درون و بیرون انسان، که می‌تواند عقل شکوفا شده خود را در قالب رسول و امام در فضایی خارج از وجود خود مشاهده کند. به او از راه دور و نزدیک سلام بدهد، از حاضر و غایب او تبعیت و اطاعت کند و برای او مرده و زنده اش معنایی واحد داشته باشد و همه به منزله تبعیت و اطاعت از عقل درون خود باشد.

کسی می‌تواند درباره این موضوع فخیم و عظیم القدر سخن گوید که دارای حظ و بهره‌واری از شکفتگی و فلاح باشد. از این رو برای معرفی این گوهر ناب چاره‌ای به جز بهره‌مندی از قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام نیست.

بر همین اساس قالب اصلی این تحقیق مبتنی بر آیات نورانی و سخنان ارزشمند اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است. برای انجام این پژوهش تقریباً همه آیات و روایات پیرامون عقل استخراج شده و به دلیل حجم بسیار زیاد آن از برخی از آنها در این کتاب استفاده شده است.

همچنین دلیل اهمیت موضوع عقل و تعقل کتب متعددی توسط این مجموعه به رشته تحریر درآمده است.

در کتاب «تبیین فلسفه ساختار وجودی انسان» به صورت اجمال به جایگاه عقل در ساختار وجودی انسان اشاره شده است.

در کتاب «تدبر؛ چیست؟ چرا؟ و چگونه؟» نقش این گوهر پاک در تدبر و تفکر بررسی شده است. در این زمینه به مراتب بای باقیبت سنجی که نگاه خردورزانه به عاقبت است نیز اشاره شده است.

در کتاب «پرورش تفکر بنیادی» به رابطه بین تذکر و نقل و ضرورت این ارتباط و همچنین چگونگی بررسی حقایق توسط این گوهر نورانی پرداخته شده است.

در کتاب «فرآیندشناسی رشد» به دوره‌های بلوغ انسان از جهت شایستگی و وفایی عقل و تعقل پرداخته شده است.

در کتاب «از حجت تا حکمت» نقش این برگزیده هستی (عقل) و پندرنیکی حجت‌یابی و حجت‌دانی و به کار گرفتن حجت در زندگی مورد توجه قرار گرفته است.

در کتاب «از حکمت تا بلوغ» که در حال نگارش است به نقش عقل در حکمت‌دانی و عمل بر اساس حکمت اشاره شده است.

در کتابی در رابطه با حمد که در حال نگارش است به نقش ستودن و فهم زیبایی توسط این عطیه محمود (عقل) پرداخته شده است.

نگاه این کتاب به عقل نگاهی ساختاری است. در واقع می‌توان آن را نوع دیگری از

ساختار وجودی انسان معرفی کرده و مطالب یاد شده در کتاب را به عنوان تکمیل مطالب یاد شده در کتاب ساختار وجودی انسان دانست.

در ابتدای کتاب حاضر در قالب فاتحه به بیانی از موضوعات مرتبط با عقل و چگونگی تدبیر در این گوهر حیات بخش پرداخته شده است. ضمناً به مخاطب محترم وسعت مطالب پیرامون عقل نشان داده شده و تفاوت نگاه تدبیری و ساختاری به موضوع عقل نیز گوشزد شده است.

به فصل اول کتاب به شکل غیر مرسوم به بررسی مفهوم عقل در آیات و روایات پرداخته و ظهور آن را در هستی و وجود انسان به طور اختصاصی معرفی می‌کند.

در اصول دینی کتاب به ساختار عقل اشاره می‌شود. این ساختار که با ساختار اولوالایمان، اولوالعزم و اولوالامر و اولوالنهی تطبیق دارد، ابتدا در قالب مولفه‌هایی معرفی شده، سپس ارتباط مولفه‌های ساختار وجودی عقل با ساختار وجودی انسان مورد بررسی قرار گرفته است.

مولفه‌های ساختار وجودی عقل در سه گروهی و مدیریتی هر یک از عناصر ساختار وجودی انسان به صورت هفت سلفی تجلی یافته و عناوین مشخصی به خود می‌گیرند. بر همین اساس ولایت عقل، ساختار وجودی انسان را می‌توان در هر عنصر از ساختار وجودی انسان (مانند تفکر، علم، عمل و غیره) به صورت مجزا مطالعه کرد و راه‌های تقویت عقل و شکوفایی آن را بر اساس همان عناصر ساختار وجودی به صورت مهارتی مطالعه کرد.

کتاب حاضر تنها توانسته است فهرستی اجمالی از مهارت‌های شکوفایی عقل را تهیه کند و تفصیل آن را به پژوهش‌های بعدی واگذار کرده است.

بسیار جالب است که بدانیم مطالعه ساختار وجودی عقل به ما اجازه می‌دهد در عین اینکه مطالب را به صورت بنیادی مطالعه کنیم، بتوانیم در خصوص مهارتی کردن آنها در زندگی نیز برنامه‌ریزی داشته باشیم.

در انتها تذکراتی برای مطالعه بهتر این کتاب به خواننده عزیز توصیه می‌شود:

۱. با توجه به اینکه قالب اصلی کتاب روایی است ضرورت دارد تا این روایات با تأمل

- خواننده شود و از مطالعه سریع و غیردقیق آنها خودداری گردد.
۲. به طور مسلم روایات انتخاب شده در ذیل عناوین مشخصی قرار گرفته است، درحالیکه همین روایات را می توان ذیل عناوین دیگری نیز مورد استفاده قرار داد. به تعبیر دیگر قلمرو موضوعات روایات از عناوین مطرح شده وسیع ترند، لذا توجه به این روایات هم بدون در نظر گرفتن عنوان های داده شده و هم با عنوان های ارائه شده می تواند فهم کلی را از کتاب چند برابر کند.
۳. با توجه به بنیادی بودن مطالب کتاب از شرح و بسط توضیحات خودداری شده است. چه این که اگر بنا به شرح و بسط بود مطالب کتاب چند برابر می شد.
۴. از آنجایی که سازندگان این نیاز و رفع و رافع نیاز استوار است سعی شده تا هر فصل با دعایی از امیرالمؤمنین علیه السلام خاتمه یابد تا ضمن اهمیت موضوع نیاز و رافع نیاز، اظهار ارادت قلبی خود را به سعادت عقل کامل اعلام نماییم.
۵. ثابتدای کتاب را با فاتحه ای از بررسی آیات تعقل در قرآن پرداخته تا ضمن بررسی واژه ای این موضوع در قرآن ادبی برابر شایع باشد و نه در انتهای کتاب خاتمه ای در نحوه شکوفایی عقل توسط رسول بیان شده است، تا ادب را که از لوازم عقل است تجربه نماییم.
۶. به طور مسلم طرح این موضوع را در لیاقت خود نمی بینیم ولی زیبایی و جذابیت موضوع از طرفی و اهمیت آن برای تولید علم و شناخت انسان و اینکه این موضوع پایه هر تحولی به شمار می رود و ...، طمع طرح آن را به ما داده است. لذا با وسعت ربوبی و نبوی و علوی برای چنین جسارتی استغفار کرده و خواستار جبر و میل و عنایت بی شمار برای خود، خوانندگان، مردم جهان و هستی هستیم.

والسلام علیکم ورحمه الله وبرکاته

اللهم صل علی محمد و آل محمد